

הקדמה

דומה שאין עוד יום־טוב שכה מעט נאמר ונכתב עליו כיום שביעי של פסח. עומד הוא יומו האחרון של החג בצלו של היום הראשון, המלא וגדוש בתכנים, במצוות ובהלכות. אפילו "שהחינו" אין אומרים בו, "מפני שאינו רגל בפני עצמו וכבר בירך על הזמן בתחילת הפסח" (רמב"ם).

אולם בבית מדרשו של רבנו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע, זרח באור מיוחד יום־טוב זה, שבחזו"ל נחלק לשני ימים - "שביעי של פסח" ו"אחרון של פסח". בהתוועדויות ממושכות, שנמשכו עמוק אל תוך זמן אכילת החמץ, הפליא הרבי לדרוש בענייניו של יום, בטעמיו וברמזיו, בפסוקי התורה וההפטרה הנקראים בו ובהארה הרוחנית המיוחדת שבו, כיום שחותם את חג הפסח, חג גאולתם של ישראל.

את נס קריעת ים סוף, שאותו מציינים ביום שביעי של פסח, רואה הרבי כסיומו והשלמתו של נס יציאת מצרים. הבנה זו מובילה אותנו אל הרעיון המובא בשיחות בשם הצמח־צדק:

הימים הראשונים דיום־טוב פסח - חוגגים בני ישראל משום שהקב"ה גאל את בני ישראל ממצרים, והימים האחרונים דפסח - חוגגים בני ישראל מצד הגאולה העתידה לבוא, כיון שאחרון של פסח קשור עם הגאולה העתידה...

הגאולה העתידה אינה נפרדת מיציאת מצרים. הגאולות כולן מחוברות זו לזו בשרשרת אחת, וכולן יונקות את כוחן מן הגאולה הראשונה. ראוי הוא אפוא היום שחותם את חג הפסח, שבו נשלמת יציאת מצרים, להיחשב כחגה של הגאולה העתידה, וכפי שמביא הרבי שוב ושוב בשם מורנו הבעש"ט, שביום האחרון של חג הפסח מתנוצץ אורו של משיח. מתוך כך עוסק הרבי בשיחות

אלה הרבה בשווה ובשונה שבשתי הגאולות, הראשונה והאחרונה, אותן השווה הנביא זו לזו בהבטחתו "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות".

בהתוועדויות האלה שנערכו בערבו של יום היה הקהל כולו נוטל את ידיו לסעודה, כדי לקיים את מנהג "סעודת משיח". הרבה דיבר רבינו על עניינה של סעודה זו ועל חשיבותה של השמחה בה. כדרכו בקודש תמיד, למצוא יסודות בנגלה לעניינים שבנסתר, עיגן את המנהג החסידי במקורות שונים בהלכה ובאגדה.

ספר זה, כקודמיו בסדרת "ענייני דיומא", מביא אל הקורא מבחר מדברי הרבי בהתוועדויות החג שערך בבית מדרשו לאורך השנים, בסידור מחודש לפי נושאים ובתוספת כותרות ותקצירים. רובם ככולם של הדברים נאספו מתוך סדרת הענק של התוועדויות הרבי, "תורת מנחם", שבה מופיעים הדברים בטעמים ובניחוחם החסידי המקורי, כפי שיצאו מפי הרבי. תודתנו נתונה למערכת "ועד הנחות בלה"ק" ולמנהל הנמרץ הרב חיים שאול ברוק, שנהגו בנו עין טובה ואפשרו לנו להשתמש בחומר הרב והאיכותי.

השיחות שנאספו בספר זה הובאו ככתבן, אך לא תמיד במלואן, כך שלעתים הוצרכנו לשינויי לשון קלים כדי להתאים את הדברים למבנה הספר. ראוי גם לציין כי רובן ככולן של השיחות שבספר לא הוגהו על ידי הרבי.

ספריית מעיינותיך

תוכן העניינים

מהותו של יום

- 17** **בציפייה לברכת שהחיינו**
שביעי של פסח הוא חגה של הגאולה העתידה, הנרמזת בנס קריעת ים-סוף. לכן הוא נפטר בברכת שהחיינו של החג הראשון, שכן נתינת הכוח לגאולה העתידה באה מגאולת מצרים • אף-על-פי שאיננו יכולים לברך על הגאולה טרם בואה בפועל, השמחה גדולה כבר עכשיו
- 23** **מ"גואל ראשון" ל"גואל אחרון"**
קריעת ים-סוף איננה עניין חדש, אלא רק גילוי בפועל של מה שאירע ביציאת מצרים. גם ביאת המשיח היא רק הוצאה לפועל של מה שטמון בתורה עצמה. זו הסיבה ש"שילה" בגימטרייה "משה", ו"יבא שילה" בגימטרייה "משיח": המשיח רק מביא לידי פועל את מה שעשה משה
- 35** **בין "ימות התורה" ל"ימות המשיח"**
שביעי של פסח הוא יומו של משה רבנו, שעניינו המשכת התורה מלמעלה למטה. אחרון של פסח הוא יומו של מלך המשיח, אשר עניינו היא הזדככותה של המציאות התחתונה עצמה. מעלתם של ימות המשיח גדולה יותר, אך לא ניתן להגיע אליהם ללא הקדמת מתן תורה על-ידי משה רבנו
- 45** **ההסבר של הילדה וההסבר של הרבי**
הילדה דבורה לאה הסבירה שאנו חוגגים באחרון-של-פסח את הזהירות מהחמץ, וסבה הצמח-צדק פירש שהחג בא לכבודה של הגאולה העתידה. אלו שני הסברים משלימים: לא ניתן לזכות לאורה של הגאולה מבלי להיות "כלי ריקן" שיכול לקבל את ההשפעה, ודבר זה נעשה רק לאחר הזהירות מחמץ וביטול המציאות האישית

חג האמונה

57

עומק שאלתה של הילדה הוא - איך אפשר לחגוג את הגאולה העתידה בעודנו בגלות? התשובה היא שאנו שמחים על כך שהצלחנו לשמור על אמונתנו בגלות, ואמונה זו - שבה מצטיינות במיוחד הנשים - היא שתובילנו אל הגאולה השלמה

בין גזרי ים-סוף**גאולה שלמה בזעיר-אנפין**

71

יציאת מצרים היתה "בחיפזון", מתוך בריחה, שכן הרע עדיין היה בתוקפו והתיקון לא הושלם; זאת להבדיל מן הגאולה העתידה, שבה תתהפך המציאות כולה לטוב ולא יהיה עוד ממה לברוח. אולם בקריעת ים-סוף התחוללה אתהפכא-זוטא, מעין לעתיד לבוא

כשהולכים למתן תורה - הים נבקע

77

קריעת ים-סוף מוכיחה שמציאות העולם אינה מפריעה ליהודי בדרכו לקבלת התורה. מה שנדרש ממנו הוא רק לקפוץ קדימה, ללא חשבונות, מתוך מסירות נפש

כשהחושך מאיר

85

קריעת ים-סוף התרחשה לאחר שהענן והחושך האירו, כי הגילוי העליון עולה מתוך ההעלם ומתוך החשכה. כך יהיה גם לעתיד לבוא - אור הגאולה יפציע דווקא מתוך ההסתר של הגלות

לקרוע את ים המחשבות והטרדות

89

יהודי נדרש "לקרוע" את ים המחשבות המבלבלות והמעכבות אותו בדרכו ל"ארץ ישראל" שבנשמתו. אך לעתיד, כאשר יתבטלו הבלבולים וההפרעות החיצוניות, תתבטלנה גם ההפרעות הפנימיות הנובעות ממחשבותיו ודאגותיו של האדם

95 מדוע נבקעו כל מקורות המים?
 העובדה שכל המים שבעולם נבקעו נותנת אפשרות לטעון שמדובר באירוע טבעי. זו דרכו של הבורא – להנהיג את עולמו תוך נתינת מקום לשלילת והכחשת מעורבותו. מאידך מותיר הקב"ה בכריאה פינות בלתי גמורות, כדי ללמד את האדם שלא כוחו עשה לו את החיל הזה

99 מקריעת ים-סוף לגאולה העתידה
 קריעת ים-סוף היתה נס על-טבעי, אך לעתיד לבוא האלקות תתגלה בטבע עצמו. בזמן הזה החיבור בין הגשמיות לאלוקות הוא רק באמצעות התורה, אך לעתיד לבוא יתגלה חיבור זה בכל פרטי המציאות. לעתיד לבוא יתגלה "סתים דקודשא בריך הוא", וגם השמחה תהיה ללא שום הגבלה

אז ישיר משה

107 כאילו הוא יצא מים-סוף
 כשם שחייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, כך צריך אדם לראות עצמו כאילו לפניו נקרע הים והוא אומר שירה – הן את שירת הים והן את השירה שלעתיד. התעלות זו מעל למגבלות הזמן היא בעצמה חלק ממהותה הרוחנית של יציאת מצרים

113 שירה לדורות
 בשירת הים היו כל ישראל "רועים" בדרגת משה רבנו. כך בכל דור ודור יכול כל יהודי להפוך ל"רועה" המשפיע על האחרים, ואף להפוך את מושפעי לרועים ומשפיעים בעצמם

ויצא חוטר מגזע ישי

119 התשובה לסנחריב
 סנחריב נופף בידו בגאווה אל מול ירושלים, אך הוא נחל מפלה שהיתה התחלה של גאולה שלמה. מכאן שגם במצב של חושך רב אפשר לפעול גאולה בשעתא חדא וברגעא חדא

בציפייה לברכת שהחיינו

שביעי של פסח הוא חגה של הגאולה העתידה, הנרמזת בנס קריעת ים-סוף. לכן הוא נפטר בברכת שהחיינו של החג הראשון, שכן נתינת הכוח לגאולה העתידה באה מגאולת מצרים • אך-על-פי שאיננו יכולים לברך על הגאולה טרם בואה בפועל, השמחה גדולה כבר עכשיו

א. כתב הרמב"ם¹: "כל לילי יום-טוב וכליל יום הכפורים אומרים שהחיינו, ובשביעי של פסח אין מברכין שהחיינו מפני שאינו רגל בפני עצמו וכבר בירך על הזמן בתחלת הפסח" (ועל-דרך-זה כתב רבינו הזקן בשולחנ'ם²).

ונקודת הביאור בזה³ - שבנוגע לשביעי (ואחרון) של פסח יש קא-סלקא-דעתך שאינו נפטר בשחיינו שבירך בתחלת החג, ולכן הוצרך הרמב"ם (ואדמו"ר הזקן) להדגיש, שגם בהם אומרים שהברכה שבירך בתחלת החג פוטרת החיוב שחל על ימים-טובים האחרונים של חג.

ב. הסברת הענין:

החג דשביעי של פסח קשור עם הנס דקריעת ים-סוף [שלא כן קורין בשביעי של פסח שירת הים⁴], שבנס זה מצינו ב' ענינים:

(א) הוא הגמר והשלימות דיציאת מצרים (כיון שאז "וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים"⁵), וכדאיתא בתוספתא⁶ ש"צריך להזכיר (ב"אמת ויציב") יציאת מצרים כו' וקריעת ים-סוף", לפי ש"השלמת הגאולה היתה בקריעת ים-סוף"⁷.

[ויש לומר, שזהו הטעם לכך ששביעי של פסח "אינו רגל בפני עצמו", כיון שכל ענינו הוא הגמר והשלימות דיציאת מצרים].

(ב) בנס זה היה מעין הגאולה העתידה לבוא⁸ (שאז "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ"⁹ - על־דרך מיתת מצרים באופן ש"לא נשאר בהם עד אחר"¹⁰), שזהו מהטעמים שבשירת הים נכללו הנבואות על־דבר בית המקדש השלישי שייבנה על־ידי הקב"ה בעצמו, "מקדש אדניי כוננו ידיך", בזמן ש"ה' ימלוך לעולם ועד"¹¹ - כיון שאז היו ישראל ראויים לגאולה האמיתית והשלימה, ועוד זאת, שתיכף בתחלת השירה - "אז ישיר משה"¹² - נרמז הענין דתחיית המתים¹³.

[וענין הגאולה העתידה מודגש עוד יותר ביום־טוב שני של גליות (דשבועי של פסח) - אחרון של פסח¹⁴, שעיקר האריכות בהפטרות היום היא על דבר משיח צדקנו, "ויצא חוטר מגזע ישי וגו"¹⁵].

ג. והנה בנוגע ליחס של הגאולה העתידה לגאולת מצרים, מצינו שני ענינים: (א) הגאולה עצמה תהיה גדולה שלא בערך לגאולת מצרים¹⁶, ועד שהיא בגדר חידוש לגבי גאולת מצרים. (ב) לאורך גיטא ידוע, דכל הגאולות, גם גאולה העתידה, שרשן מגאולת מצרים, שהיא היתה כמו "פתיחת הצינור"¹⁷ לענין הגאולה. ויש לומר, שזהו¹⁸ מטעמי ההלכה¹⁹ שמזכירין יציאת מצרים גם לימות המשיח, כיון שגם הגאולה דאז באה מכחה של יציאת מצרים.

ועל־פי־זה יש לומר, שיש מקום לחיוב מיוחד של ברכת שהחיינו בפני עצמה על ימים־טובים האחרונים של פסח²⁰, מצד החידוש שבגאולה העתידה, שהיא למעלה לגמרי מגאולת מצרים, ואינה יכולה להיות נכללת בברכה שבדרך בתחלת החג.

אלא שאי אפשר לברך שהחיינו על הגאולה העתידה, כי ברכת שהחיינו היא רק על שמחת לבב מדבר שישנו בפועל ובמזומן, ועדיין אנו לפני גאולה העתידה²¹ [וארובה, הזכרת הגאולה העתידה גורמת גם צער גדול, שכבר כלו כל הקיצין ועדיין לא בא, ואם כן ודאי שאי אפשר לברך על זה ברכת שהחיינו²²].

וזהו החידוש בדברי הרמב"ם ואדמו"ר הזקן דברכת שהחיינו דיום־טוב ראשון של חג כוללת ופוטרת ברכת שהחיינו דימים־טובים האחרונים, דאף־על־פי שיש מעלה נפלאה בימים־טובים האחרונים של חג, להיותם שייכים לגאולה העתידה לבוא, מכל מקום, כל זמן שעדיין לא באה בפועל, הרי מה שנרגש עתה הוא רק ענין הגאולה כפי שנמשכת מיציאת מצרים (שהכח לגאולה העתידה

כבר נמשך בפועל מגאולת מצרים), ומצד ענין זה הרי ברכת שהחיינו שבתחלת החג שפיר יכולה לכלול גם ברכת שהחיינו דימים-טובים האחרונים.

(לקוטי שיחות חל"ז, ימים אחרונים של פסח, סעיף ד ואילך)

שני צדדים לחג

ד. שאלו את כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק, בנוגע ליום-טוב שביעי ואחרון של פסח, שרואים בו שני ענינים הפכיים:

מצד אחד - הרי זה היום-טוב היחידי שאין מברכין בו שהחיינו, ולאידך גיסא - השמחה בשביעי של פסח ואחרון של פסח גדולה יותר מבכל הפסח.

וענה כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק: הימים הראשונים דיום-טוב פסח - חוגגים בני ישראל משום שהקב"ה גאל את בני ישראל ממצרים, והימים האחרונים דפסח - חוגגים בני ישראל מצד הגאולה העתידה לבוא, כיון שאחרון של פסח קשור עם הגאולה העתידה²³.

ובזה יובן גם כן שהבעש"ט נהג לאכול באחרון של פסח סעודה שלישית, והיה קוראה בשם "סעודת משיח"²⁴:

אם מצד זה שבהפטרה מדובר על-דבר משיח - אין זה טעם לקבוע סעודה נוספת בשבילו, ובפרט שאמירת ההפטרה היא בבוקר, לפני סעודת יום-טוב. אלא בהכרח לומר, ששני ענינים אלו - הן ההפטרה על-דבר משיח, והן הסעודה המיוחדת - באים מסיבה וענין אחד.

והיינו, שבפנימיות הענין קשור אחרון של פסח עם משיח, ולכן, הבעש"ט, שגילה רזין דאורייתא ורזין דרזין, קבע באחרון של פסח את סעודת משיח.

ותוכן ענינה של הסעודה - שדוקא על-ידי סעודה גשמית, וסעודת הרשות (שהרי על-פי דין אין מחוייבים בסעודה שלישית ביום-טוב) - יכולים באחרון של פסח להמשיך את ענין המשיח.

ואף שלא הכל שייכים להשיג גילוי זה - הרי זה על-דרך שמצינו בנוגע לכמה וכמה ענינים הקשורים לכוונות כו', שאלו שמצד סיבות שונות אינם

יודעים מה לכוון - יהרהרו, או יאמרו, "יהי רצון כאילו כיוונתי כל הכוונות"²⁵, ומכיון שרצונו של האומר הוא לכוון כדבעי, "נקודת לבבו שלם", אלא שאינו יודע מה יכוון - הרי על-ידי אמירת ה"יהי רצון" נפעלים כל הענינים, כאילו כיוון.

ועל-דרך-זה בענין סעודת המשיח שקבע הבעש"ט - שאין נוגע בזה כוונות, אם אווזים במדריגה זו כו', אלא כל הענינים נפעלים מאליהם.

ובפרט מזמן כ"ק מו"ח אדמו"ר ואילך, שבדורו - ובפרט בדור שלאחריו, שבאמת גם דור זה הוא דורו - נתפרסמו תורת החסידות והנהגת החסידות לכל בני ישראל, הרי בוודאי שעתה שייך הענין דסעודת משיח לכל אחד ואחד, וזהו דבר השוה לכל נפש.

ובענין זה לא נוגע מעמדו ומצבו כפי שידע בנפשיה כו', וגם אין שייך בזה ענין של יוהרא (שיהרהר בלבו מי הוא שיוכל להמשיך גילוי המשיח, ובפרט על-ידי סעודה גשמית) - דכיון שהבעש"ט קבע סעודה זו, ועתה נתפרסם הענין, נעשה ענין זה שייך לכל אחד ואחד.

ומצד זה שאחרון של פסח קשור עם המשיח - לכן רוב מאמרי החסידות שאמרו רבותינו נשיאינו באחרון של פסח מדברים על-דבר משיח.

ה. וזהו מה שענה כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק:

בשביעי של פסח ואחרון של פסח ישנה שמחה גדולה, אלא שאין מברכים שהחיינו, כיון שברכת שהחיינו יכולים לברך רק על שמחה הנרגשת בבשר הלב, שיכולה להיות רק כאשר רואים את הענין בעיני בשר. ומכיון שהשמחה היא על הגאולה העתידה, שלעת-עתה אינה נראית - אי אפשר לברך שהחיינו.

אלא שאף-על-פי-כן הרי זו שמחה גדולה ביותר - מצד גודל מעלת הגאולה דלעתיד, שהיא גאולה שלימה ואמיתית.

(אחרון של פסח, ה'תשט"ו, סעיפים א"ב)

הערות |

1. הלכות שבת פרק כט הלכה כג.
2. הלכות פסח סימן תצ סעיף יב.
3. הביאור על-דרך הנגלה - ראה במקור הדברים בלקוטי שיחות.
4. מגילה לא, א וברש"י שם ד"ה ויהי בשלח.
5. בשלח יד, ל.
6. ברכות ריש פרק ב.
7. חסדי דוד לתוספתא שם. וראה גם להלן עמ' 71. עמ' 107.
8. ראה בארוכה להלן עמ' 71.
9. זכריה יג, ב.
10. בשלח שם, כח.
11. בשלח טו, יזיית. וכפירוש רש"י שם.
12. שם, א.
13. סנהדרין צא, ב. הובא בפירוש רש"י על התורה שם.
14. ראה גם מאמר הצמח-צדק (להלן סעיף ד) דאחרון של פסח הוא היום-טוב על הגאולה האחרונה. עיין שם. - וראה להלן הערה 21.
15. וידוע גם כן מנהג הבעש"ט לאכול באחרון של פסח סעודה שלישית וקראה "סעודת משיח" (ספר השיחות ה'ש"ת עמ' 75. "היום יום" כב ניסן. ספר השיחות תרצ"ו עמ' 140. וש"נ).
16. ישעיה יא, א ואילך.
17. כידוע הפירוש ב"כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" (מיכה ז, טו), שלעתיד לבוא תהיינה "נפלאות" אפילו בערך להנסיים ונפלאות דיציאת מצרים (ראה אור התורה נ"ך ח"א על הפסוק עמ' תפז. וש"נ).
18. ד"ה כימי צאתך תש"ח ריש פרק יב. וראה גם מאמר הצמח-צדק (נסמך להלן הערה 23): היום האחרון של פסח הוא הסיום של מה שהתחיל בלילה הראשון של פסח (ובהמשך לזה אמר, דאחרון של פסח הוא היום-טוב על הגאולה העתידה).
19. סוף ד"ה כימי צאתך שם.
20. דעת חכמים במשנה ברכות סוף פרק א.
21. להעיר מספר הבתים (מגדל דוד, ספר מצוה מצוות עשה קנז) דאין השביתה דשביעי של פסח "מענין חג המצות, כי השביתה ביום ראשון היא זכר ליציאת מצרים אך ביום השביעי באה השביתה בו לזכר קריעת ים-סוף שבשביעי ירדו לים ואמרו שירה ואיננו מענין יום-טוב הראשון . . ומה שצריך לבאר לפי הנחתנו שבשביעי של פסח אינו מענין יום-טוב הראשון, איך לא תקנו בו חכמים שהחיינו כמו שתקנו בשמיני עצרת". עיין שם.
22. על פי המבואר בפנים יש לבאר דברי כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע (שהובאו בספר השיחות ה'ש"ת עמ' 72), שאמר בשמעו הוויכוח בין בנות כ"ק מו"ח אדמו"ר (כשהיו קטנות) אם אחרון של פסח הוא יום-טוב כשאר הימים-טובים או לאו, "וימושקא אומרת שאחרון של פסח אינו יום-טוב ממש ככל הימים-טובים, והראיה, שבהדלקת הנרות אין מברכים שהחיינו" - "כרגע נזכרת על המאורע דאחרון של פסח בשנת תרכ"ה" (שבו אמר (כנ"ל) שאחרון של פסח הוא היום-טוב על גאולה העתידה לבוא),
- דיש לומר שיש שייכות בתוכן בין שני הסיפורים, דזה גופא הטעם שאין אומרים שהחיינו באחרון של פסח, להיותו היום-טוב על גאולה העתידה לבוא, ככפנים - ראה בארוכה להלן עמ' 24.

22. על-דרך אחד הטעמים שאין מברכים שהחיינו על ספירת העומר, כי "אין בו זכר לשום הנאה אלא לעגמת נפשנו לחורבן בית מאוויינו" (המאור ור"ן סוף פסחים. ועוד). וראה גם כן להלן עמ' 64.
23. שיחת אחרון של פסח ה'ש"ת סעיף ג (ספר השיחות קיץ ה'ש"ת עמ' 72). וראה לעיל הערה 21.
24. שיחת אחרון של פסח תש"ב סעיף ג (ספר השיחות תש"ב סוף עמ' 109) - נעתק ב"היום יום" כב ניסן (אחרון של פסח). וראה גם בתחלת השיחה הבאה (מ"גואל ראשון" ל"גואל אחרון", ולהלן עמ' 237 ואילך).
25. ראה אגרות קודש אדמו"ר מהוריי"צ ח"ג עמ' קמד (נעתק ב"היום יום" יא אדר א). וראה גם של"ה מסכת תמיד עניני תפלה (רנא, ב בהגה"ה ד"ה על חוט). ועוד.